

Næringsklynger i BTV

Av
Knut Vareide

Telemarkforskning-Bø

Utkast Arbeidsrapport 11/2006

Forord

Denne rapporten er laget på oppdrag fra BTV-regionen. Bakgrunnen for oppdraget var at handlingsprogrammet for næringsutvikling BTV har et tiltak som heter: Understøtte konkurransedyktige næringsklynger. En var derfor på jakt etter bakgrunnsstoff for å få et bedre utgangspunkt for eventuelle tiltak.

Rapporten ble utarbeidet i perioden april-juni 2005. Knut Vareide har vært prosjektleder og skrevet rapporten.

Bø, 29. juni 2006

Knut Vareide

Innhold

Innledning.....	4
Prosessindustri.....	6
Elektroteknisk, med senter i Drammen	14
Elektronikk, med senter i Vestfold.....	20
Relativ opphopning	21
Systems Engineering med senter i Kongsberg	27
NCE Systems Engineering Kongsberg	33
Vinterturisme, med senter i Hallingdal	34
Miljø og Energiteknologi	40

Innledning

Aktuelle næringsklynger

Formålet med denne rapporten er å identifisere og gi en grov beskrivelse av mulige næringsklynger i BTV. Dette skal gi bakgrunn for utforming av næringspolitiske satsinger i regionen. Fra oppdragsgiver ble det foreslått at en fokuserte arbeidet på seks kandidater til næringsklynger i regionen:

- vinterturisme, med senter i Hallingdal
- elektronikk, med senter i Vestfold
- elektroteknisk, med senter i Drammen
- miljø og energi, med senter i Grenland
- prosessindustri, med senter i Grenland
- maskin/verkstedindustri, (offshore) med senter i Kongsberg

I Kongsberg har klyngen kalt seg selv ”systems engineering” og dette navnet har derfor blitt brukt i denne rapporten.

Videre i denne rapporten vil vi forsøke å identifisere bedriftene i disse klyngene og beskrive trekk og egenskaper til klyngene.

Ettersom dette er et oppdrag av begrenset størrelse (50 timer), vil det bare vært mulig å beskrive klyngene gjennom bruk av eksisterende data fra ulike bedriftsregister, samt andre åpne kilder, blant annet på Internett. Dette vil gi en noe overfladisk beskrivelse, men vil forhåpentligvis gi nyttige innspill for å prioritere videre og mer grundigere arbeid.

Hvordan vurdere næringsklynger

Teorier om næringsklynger er et populært bakteppe for nye metoder innen næringsutvikling. Innovasjon Norges Arenaprogram er et eksempel på dette, sammen med de nye ”Centres of Expertise”.

På den bakgrunn er det interessant å vurdere om en kan identifisere næringsklynger i BTV, som kan danne basis for målrettede utviklingstiltak.

I denne rapporten vil vi definere en klynge som:

En opphopning av bedrifter med felles trekk innenfor et geografisk område, som har relasjoner med hverandre som bedrer felles konkurransevne.

Første trinn i et slikt arbeid vil være å identifisere, avgrense og beskrive ulike mulige næringsklynger.

Ut fra ulike teorier om næringsklynger, kan en sette opp et sett kriterier for å vurdere styrken til en næringsklynge:

Kriterie	Beskrivelse
Størrelse	Hvor mange bedrifter, hvor mange ansatte er det i klyngen?
Relativ opphopning	Er det en høy andel av bedrifter/ansatte i de aktuelle bransjene i regionen?
Internasjonalisering	Hvor mange bedrifter har eksport? Hvor mange har avdelinger i utlandet? Hvor mange utenlandsk eide bedrifter?
Fellestrekk	Er det en stor grad av felles trekk som binder sammen bedriftene i klyngen?
Vertikal handel	Finnes det flere ledd i verdikjeden i klyngen?
Forekomst av krevende kunder	Finnes det krevende kunder i regionen?
Konkurranse	Er det konkurranse mellom bedriftene?
Samarbeid	Er det formelt eller uformelt samarbeid mellom bedriftene?
Felles arbeidsmarked	Er det utveksling av arbeidskraft mellom bedriftene i klyngen?
Forekomst av spesialiserte tjenester	Finnes det spesialiserte tjenester, eller underleverandører i regionen?

I tillegg til disse vil vi også vurdere om det er tilpasset infrastruktur, hvor vi også tar med kompetanseinstitusjoner og offentlige forskningsmiljø. I teorier om regionale innovasjonssystem og triple helix har klyngeteoriene blitt utvidet til ikke bare å se på næringslivsaktører, men også det offentlige og kompetanseinstitusjonene. Tankegangen er at næringslivet kan utvikle seg bedre i et samspill med disse institusjonene.

Til slutt ser vi på om klyngen er inne i en positiv trend. Her vil vi ha kvantitative data fra bedriftsregistrene, basert på en bransjemessig avgrensning av klyngen.

Alle tabellene med kvantitative data i denne rapporten er basert på Statistisk Sentralbyrås bedrifts- og foretaksregister (BoF). Tallene for sysselsetting er hentet fra bedriftsregisteret, hvor arbeidstakere er plassert i den kommunen de har arbeid, uavhengig av adresse til foretakets hovedkontor.

Om identifisering av klynger gjennom bransjer

Når vi skal gjøre en kartlegging av næringslivet basert på registerdata, har vi et begrenset sett med kjennetegn tilgjengelig for hver enkelt bedrift. Hver bedrift har blitt tildelt en bransjekode (NACE). Vi har ingen andre muligheter for å identifisere bedriftene, enn å bruke disse bransjekodene. Dette er en litt grov og unøyaktig metode for å identifisere bedrifter i en klynge. For det første vil vi ofte få med bedrifter som riktignok er i riktig bransje, men som ikke egentlig hører hjemme i klyngen. For det andre mister vi en del bedrifter som hører hjemme i klyngen. Det kan være f.eks. at det har grodd opp spesialiserte konsulentmiljø rundt en prosessindustriklynge, men disse vil bli plassert i en annen bransje.

Selv om metoden er grov og lite nøyaktig, vil vi kunne hente ut temmelig mye informasjon på kort tid. Dette fordi denne informasjonen er direkte tilgjengelig for analyse.

For å undersøke en klynge på en nøyaktig måte, må en sette inn langt større ressurser. I et slikt arbeid må en gå inn og gjøre en kvalitativ kartlegging av relasjonene mellom bedriftene. Dette er tidkrevende og det er i tillegg mange typer relasjoner som er relevante.

Oppsummering

De seks klyngekandidatene i BTV har blitt studert, med bakgrunn i bedriftsregistre og lett tilgjengelig åpne kilder. Vi har forsøkt å vurdere styrken til de ulike klyngene med bakgrunn i kjennetegn ved klynger hentet fra ulike klyngeteorier. Vi har relativt god oversikt over størrelse, og grad av opphopning i BTV og i de ulike kommunene i BTV. For en del av de kvalitative egenskapene, som f eks relasjoner mellom bedriftene – vertikal handel, intern konkurranse, spesialiserte tjenester har vi mindre oversikt, da dette vil kreve en dypere og mer omfattende undersøkelse.

Konklusjonene er at to klynger peker seg ut:

Elektronikk-klyngen, med senter i Horten, og systems engineering-klyngen med senter i Kongsberg. Disse to tilfredsstillende de fleste kjennetegn som vi forventer å finne i en klynge. Dette er klynger med internasjonale og innovative bedrifter som er internasjonalt konkurransedyktige, og som er sterkt konsentrert i BTV. I disse klyngene er det også sterke nettverk og samarbeidskonstellasjoner og nært samarbeid med kompetanseinstitusjoner i regionen. Både elektronikkindustrien i Horten og verkstedmiljøet i Kongsberg kan vise til vekst i sysselsettingen, selv om de samme bransjene ikke har tilsvarende vekst på landsbasis. Dette er også en indikasjon på at klyngen har skapt regionale forutsetninger for vekst. Det er dermed ikke tilfeldig at disse to klyngene har kommet gjennom nåløyet for å få status som Centre of Expertise, hvor seks miljø i Norge har blitt valgt ut.

Prosessindustrien, med senter i Grenland, og vinterturisme, med senter i Hallingdal, har også mange positive klyngetrekk, men framstår som noe mindre konkurransedyktige enn elektronikk-klyngen og systems engineering-klyngen. Det har ikke vært vekst i antall ansatte i disse klyngene.

Elektroteknisk industri, og miljø og energi, synes å være svakere klynger enn de andre. I den elektrotekniske klyngen er samarbeidsrelasjonene mindre utviklet, og en er i mindre inngrep med kompetanseinstitusjoner. Miljø- og energiklyngen i Grenland er mindre enn de andre, og spriker mer med hensyn til produkter og teknologi.

Policymessige implikasjoner

En strategi vil være å satse på de sterkeste klyngene, ettersom disse har de beste forutsetningene for å oppnå vekst. Dette vil innebære at en satser på elektronikk-klyngen og systems engineering-klyngen. På den annen side er dette klynger som er i stand til å drive fram utviklingen på egen hånd. Disse klyngene har også fått nasjonal status, og det vil bli gjennomført ytterligere stimulerings tiltak som følge av dette.

En annen strategi vil være å satse på klynger som ikke ennå har oppnådd en kritisk masse, for å stimulere disse til å komme inn i en selvforsterkende utvikling. Dette vil innebære at en setter inn størst innsats mot de svakeste klyngene. Det er kanskje her at en offentlig innsats kan utgjøre en reell påvirkning på utviklingen.

Oppsummeringstabell

Tabell 1: Oppsummering av vurdering av styrken til de ulike klyngene.

	Prosess- industri	Elektro- teknisk	Elektro- nikk	Systems engin.	Turist	Miljø og energi
Størrelse Hvor mange bedrifter, hvor mange ansatte er det i klyngen?	++	0	0	+	++	-
Relativ opphopning Er det en høy andel av bedrifter/ansatte i de aktuelle bransjene i regionen?	+	+	++	+	++	+?
Internasjonalisering Hvor mange bedrifter har eksport? Hvor mange utenlandsk eide bedrifter?	++	++	++	++	0	-
Fellestrekk Er det en stor grad av felles trekk som binder sammen bedriftene i klyngen?	0	0	+	0	++	-
Vertikal handel Finnes det flere ledd i verdikjeden i klyngen?						
Krevende kunder Finnes det store og krevende kunder i området?	--	-	-	-	--	++
Konkurranse Er det konkurranse mellom bedriftene?	-				++	-
Samarbeid Finnes det formelle og uformelle nettverk der bedriftene samarbeider?	++	+	++	++	++	++
Felles arbeidsmarked Er det utveksling av arbeidskraft mellom bedriftene i klyngen?	++		++	+	+	
Spesialiserte tjenester Finnes det spesialiserte tjenester, eller underleverandører i regionen?	+					
Infrastruktur Er infrastrukturen gunstig for klyngen?	++	-	+	+	++	+
Trend Er klyngen i vekst?	-	-	+	+	-	+?
Totalvurdering	+	0	++	++	+	0

I tabellen over har vi forsøkt å vurdere styrken til de ulike klyngene, fordelt på flere ulike egenskaper. Hver klynge har fått vurdert de ulike klyngeegenskapene med en skala fra – til ++, hvor 0 er nøytralt.

For en del av de mer kvalitative indikatorene har vi ikke nok grunnlag for å gjøre en slik vurdering, og disse feltene er derfor tomme.

Vurderingen er i stor grad skjønnsmessig, og må ikke oppfattes som ”absolutte sannheter”.

Konklusjonen er at elektronikk-klyngen og systems engineering-klyngen framtrer som de sterkeste klyngene.

Prosessindustri

Avgrensing av prosessindustrien

Prosessindustribedrifter lar seg enkelt avgrense bransjemessig. Prosessindustrien består av treforedling og papir, kjemisk industri, mineralsk industri og produksjon av metaller. Prosessindustrien i BTV er kjennetegnet av store bedrifter, som Norsk Hydro, Jotun, Borealis, Norske Skog, Yara, Norcem og Eramet. Det også en del bedrifter i disse bransjene som en ofte ikke forbinder med prosessindustri, som Porsgrunn Porselen, Porsgrunn Bad (mineralsk industri), Alpharma og Weifa (kjemisk industri). Prosessindustrien brukes ofte synonymt med kraftkrevende industri, og da er det først og fremst de store industribedriftene en tenker på.

De største prosessindustribedriftene i BTV

Navn	Ansatte	Nace 2 txt	Kommune
Norsk Hydro Produksjon	1216	Kjemiske produkter	Porsgrunn
Jotun as	692	Kjemiske produkter	Sandefjord
Norske Skogindustrier asa	551	Produksjon av papirmasse	Ringerike
Borealis as	483	Kjemiske produkter	Bamble
Yara Norge as	467	Kjemiske produkter	Porsgrunn
Norske Skogindustrier asa	432	Produksjon av papirmasse	Skien
Sødra Cell Tofte as	390	Produksjon av papirmasse	Hurum
Hydro Aluminium Rolled Products as	374	Produksjon av metaller	Holmestrand
Esso Norge as	270	Petroleumsprodukter	Tønsberg
Hydro Polymers as	237	Kjemiske produkter	Bamble
Spenncon as	228	Mineralske produkter	Ringerike
Trelleborg Viking as	227	Gummi og plastprodukter	Nedre Eiker
Norcem as	224	Mineralske produkter	Porsgrunn
Eramet Norway as	211	Produksjon av metaller	Porsgrunn
Porsgrunds Porselænsfabrik as	205	Mineralske produkter	Porsgrunn
Smurfit Norpapp as	202	Produksjon av papirmasse	Ringerike
Noretyl as	178	Kjemiske produkter	Bamble
Alpharma as	171	Kjemiske produkter	Lier
Rec Scanwafer as	167	Kjemiske produkter	Porsgrunn
Ulefos NV as	164	Produksjon av metaller	Nome
Loe Betongelementer as	152	Mineralske produkter	Nedre Eiker
Weifa as	149	Kjemiske produkter	Kragerø
Hydro Polymers as	139	Kjemiske produkter	Porsgrunn
SCA Hygiene Products as	137	Produksjon av papirmasse	Drammen

Porsgrunn har flest av de store prosessindustribedriftene. Syv av de 24 største er i Porsgrunn. De tre prosessindustribedriftene i Bamble ligger i tilstøtende område.

Relativ opphopning

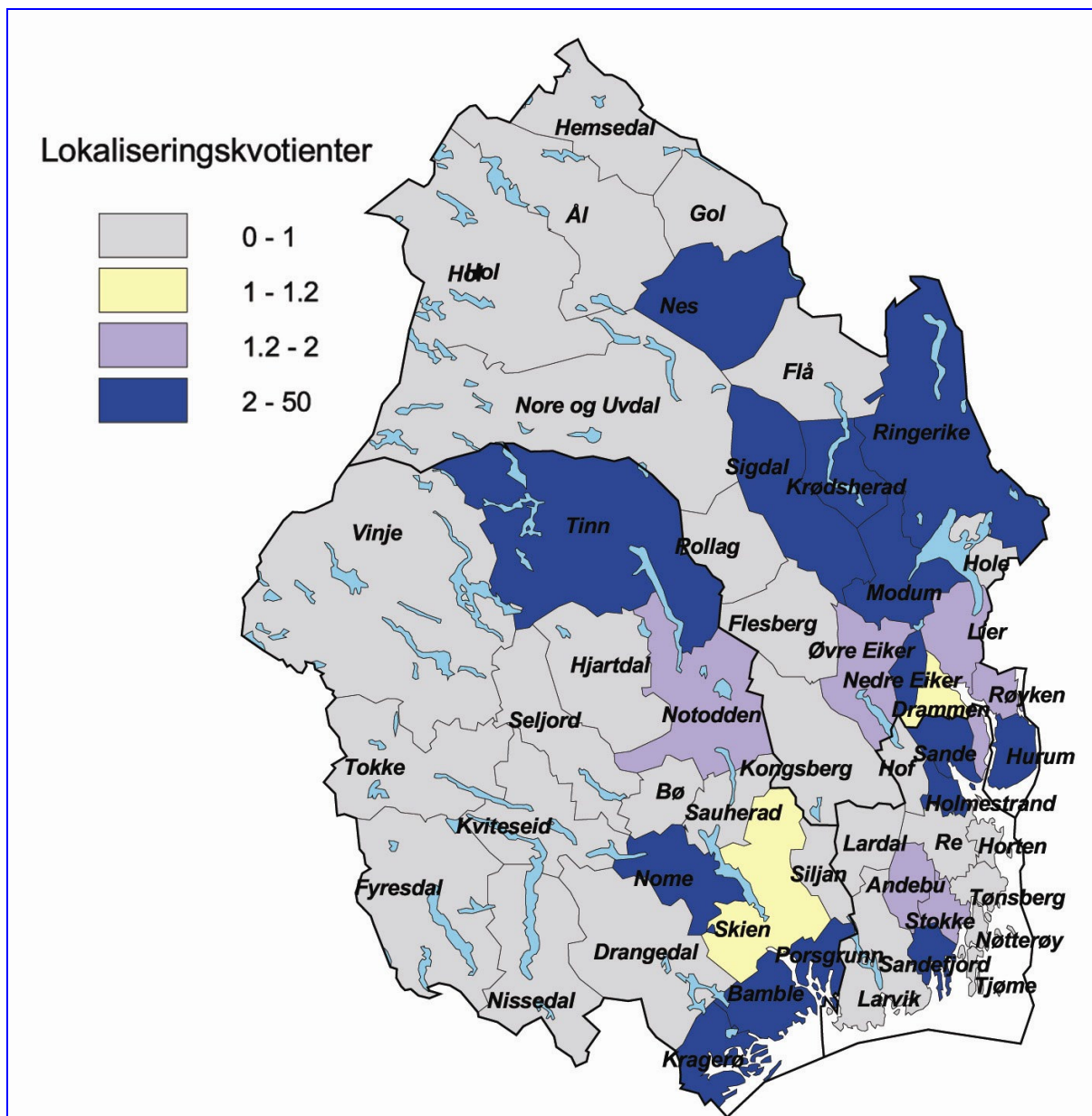
For å vurdere om det er en relativ opphopning av bedrifter innenfor klyngen i BTV-regionen, har vi sett på lokalisingskvotienter (LK). Lokalisingskvotienten til en bransje er andelen sysselsatte i området, dividert med andelen sysselsatte i tilsvarende bransje på landsbasis. Dersom lokalisingskvotienten er 1, betyr dette at området har samme andel sysselsatte i denne bransjen som landsgjennomsnittet. I denne rapporten har vi brukt statistisk sentralbyrås bedrifts- og foretaksregister for å måle LK. Vi har bare brukt sysselsettingstall for privat sektor.

Tabell 2: Ansatte, lokalisingskvotienter og antall bedrifter i kommunene i BTV.

Kommune	Ansatte prosessindustri	Andel	LK	Antall bedrifter
Hurum	601	34,4	9,9	12
Bamble	1031	31,1	8,9	17
Porsgrunn	3151	26,6	7,6	43
Holmestrand	535	22,3	6,4	15
Nome	222	20,3	5,8	8
Ringerike	1222	15,4	4,4	22
Tinn	203	12,5	3,6	12
Kragerø	235	10,3	2,9	11
Nedre Eiker	403	9,9	2,8	18
Sande	98	9,8	2,8	19
Modum	298	9,5	2,7	9
Sandefjord	974	7,4	2,1	38
Nes	64	7,3	2,1	2
Sigdal	57	7,3	2,1	4
Krødsherad	37	7,1	2,0	5
Notodden	198	6,7	1,9	16
Øvre Eiker	192	6,3	1,8	24
Røyken	160	6,1	1,7	16
Stokke	172	5,7	1,6	10
Lier	450	5,7	1,6	24
Svelvik	33	4,4	1,3	10
Andebu	50	4,3	1,2	2
Skien	517	4,1	1,2	26

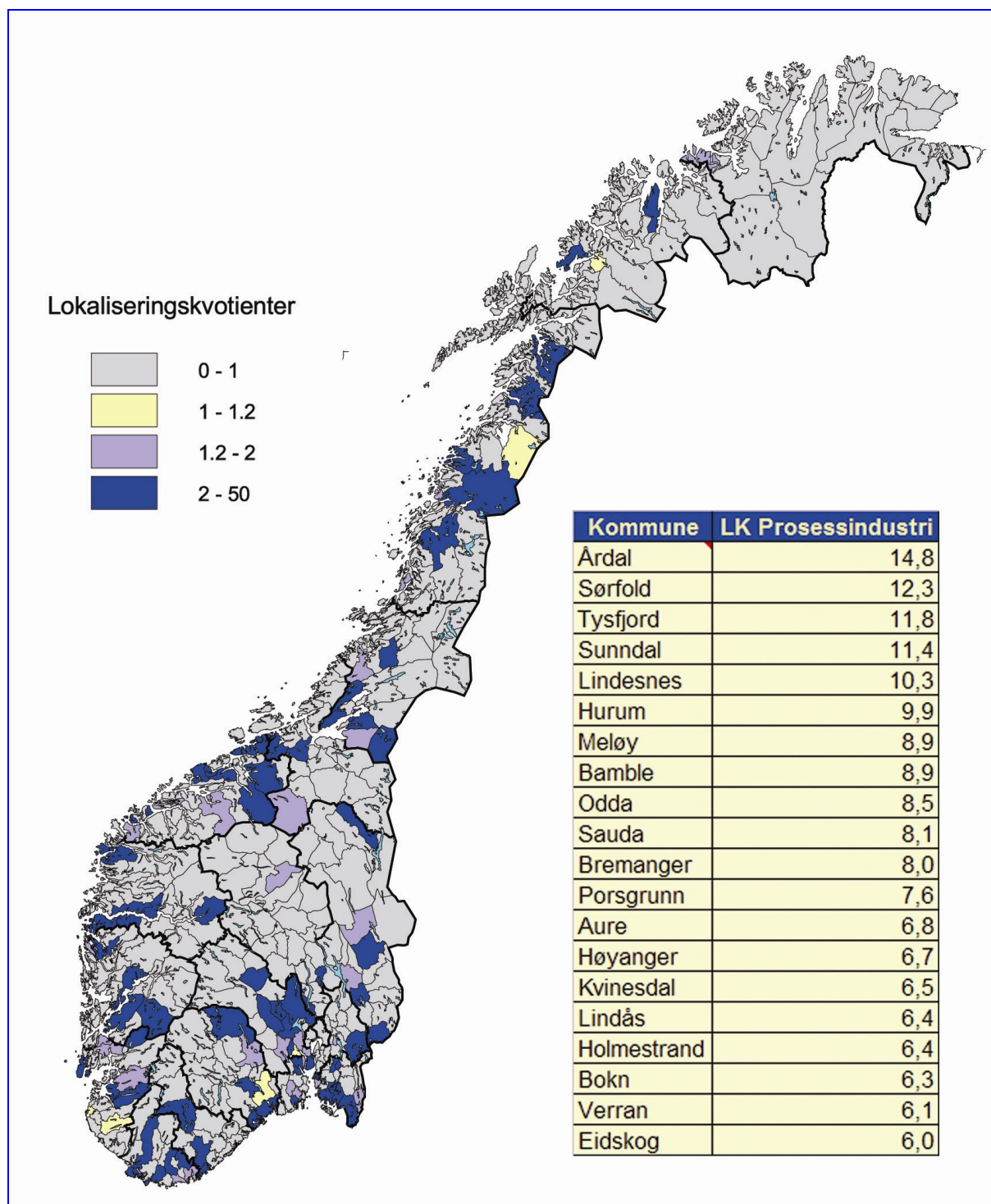
Lokalisingskvotienten til prosessindustrien i hele BTV-regionen er 2,1. Der er dermed over dobbelt så stor andel sysselsatte i prosessindustrien i BTV som i Norge.

Hurum har den høyeste LK av kommunene i BTV. Her er det nesten 10 ganger som stor andel av den private sysselsettingen i prosessindustrien som landsgjennomsnittet. Også kommuner som Bamble, Porsgrunn, Holmestrand og Nome har høy LK. I absolutte tall er Porsgrunn klart størst, med over 3000 ansatte i prosessindustrien.

Figur 1: LK for prosessindustrien i kommunene i BTV.

Mange kommuner i BTV har en LK over 2 for prosessindustrien. Foruten Grenland, med kommunene Porsgrunn, Bamble og Kragerø, er det også en konsentrasjon i midtre Buskerud.

Figur 2: Lokaliseringskvotienter til kommunene i Norge, samt de 20 kommunene med høyest LK. Prosessindustri.

I landet for øvrig er det mange kommuner med stor andel sysselsetting i prosessindustri. En del typiske ensidige industristeder topper listen over kommuner hvor prosessindustrien har en høy LK. Av de 20 kommunene med høyest LK for prosessindustrien, er fire i BTV.

Kvalitative indikatorer

En del av de kvalitative egenskapene for prosessindustrien er kjent gjennom rapporten ”Globalisering og industri Grenland” (Telemarksforskning-Bø, arbeidsrapport 15/2005).

Internasjonalisering

De største bedriftene i prosessindustrien, som Hydro, Jotun, Borealis, Norske Skog m fl er alle internasjonale konsern. Størstedelen av produksjonen eksporteres.

Fellestrekk

En del av bedriftene i prosessindustrien er kraftintensive og kapitalintensive bedrifter. Det er først og fremst disse som har klare fellestrekk. Disse er temmelig forskjellige fra bedrifter innen f eks farmasi og porselen. Det er dermed en ganske mangfoldig gruppe.

Vertikal handel

Det er antakelig liten grad av vertikal handel innenfor denne gruppen. De store prosessindustrikonsernene har mange underleverandører, men disse er spredt på mange typer leveranser og bransjer. Produktene er hovedsakelig bulkvarer som eksporteres, og brukes i liten grad av foredlingsindustrien lokalt.

Krevende kunder

Produktene til prosessindustrien er i hovedsak internasjonale bulkvarer. Det finnes knapt betydningsfulle kunder i regionen.

Konkurransen

Bedriftene i prosessindustrien konkurrerer stort sett ikke med hverandre. Det skyldes at de produserer høyst ulike produkter, som papir, sement, PVC, Etylen, etc.

Samarbeid

Prosessindustribedriftene i Grenland har dannet nettverket ICG – Industricluster Grenland. Nettverket samarbeider på flere felt, blant annet innen kompetanseheving, infrastruktur m.m.

Arbeidsmarked

I Grenland, som er tyngepunktet for prosessindustrien i BTV er det i stor grad et felles arbeidsmarked, med historie og kultur for skiftarbeid. Dette er med på å øke regionens attraksjonskraft for nyetableringer. Et eksempel på dette er at mange som mistet jobben etter nedleggelsen av Union i Skien fikk jobber i Scanwafer, som er i en sterk ekspansjonsfase.

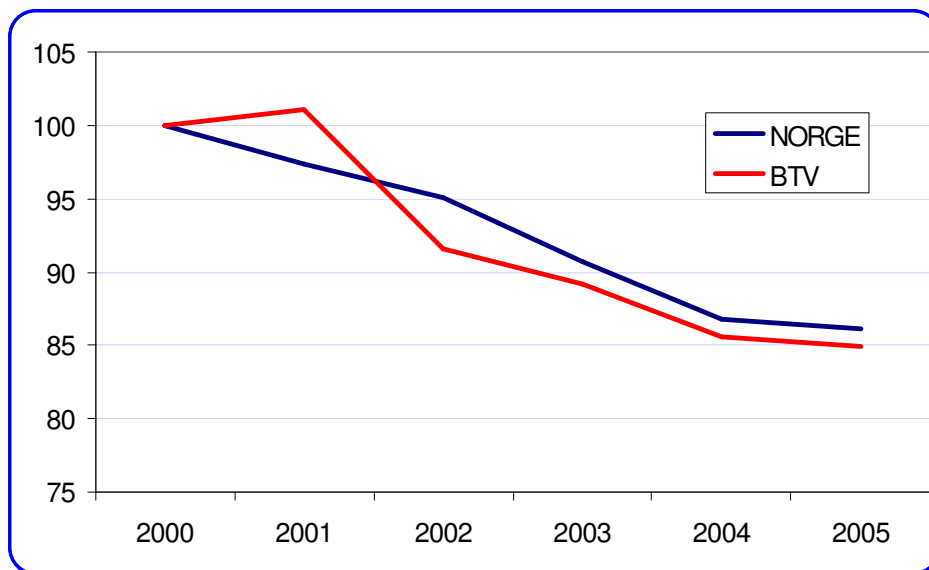
Spesialiserte tjenester

Prosessindustrien har lange tradisjoner i regionen, og det har derfor blitt dannet en underskog av underleverandører.

Tilpasset infrastruktur

Grenland Havn er en viktig del av infrastrukturen for prosessindustrien i Grenland. Hydro Polymers og Borealis har et felles selskap – Noretyl AS som leverer råvarer. Flere bedrifter ligger i Herøya Industripark, som Hydro Polymers, Yara, Scanwafer m fl. Ilandføring av gass til Grenland vil være en svært viktig faktor, både for eksisterende industri, og for mulighetene til lokalisering av ny produksjon.

Trend- fremtidsutsikter

Figur 3: Antall ansatte, indeksert i Norge og BTV.

Antall ansatte i prosessindustri i Norge har vært fallende de siste årene. Mesteparten av denne nedgangen skyldes at industrien har rasjonalisert. Noen produksjoner har også blitt lagt ned, som Hydros magnesiumsproduksjon på Herøya, og Union i Skien. Det har også vært nyetableringer, som f eks Scanwafer på Herøya som nå vokser hurtig.

Elektroteknisk, med senter i Drammen

Avgrensning av elektroteknisk

Mange bedrifter i denne gruppen tilhører bransje 31: Produksjon av elektriske apparater.

De største elektrotekniske bedriftene i BTV

Navn bedrift	Kommune	Ansatte
ABB AS PTPM SKIEN	Skien	285
DRAKA NORSK KABEL AS	Drammen	245
ABB AS ATAP SKIEN	Skien	240
ELTEK ENERGY AS	Drammen	159
ELKO AS	Modum	149
GPV COMPONENTS AS	Skien	114
EFD INDUCTION AS	Skien	103
ABB AS PTPR DRAMMEN	Drammen	88
KEYTOUCH AS	Horten	57
ABB AS PTPM DALEN	Tokke	55
BENNEX AS	Kongsberg	54
MAXETA AS	Skien	52
OSRAM AS	Drammen	48
NORATEL AS	Øvre Eiker	46
AUTRONICA FIRE AND SECURITY AS	Røyken	41
COMPONENT SERVICE AS	Drammen	41
TGC HARNESSING A/S	Ringerike	29
EXIDE SØNNAK AS	Horten	27
FOSS FIBEROPTISKE SYSTEM SALG AS	Drammen	26
STEVID ELEKTRO A/S	Horten	22
TS ELECTRO ENGINEERING AS	Sandefjord	21
BOTNESKILT AS	Holmestrand	20
POWER-ONE AS	Drammen	20
SCANROPE SUBSEA CABLES AS	Drammen	19

Av de 24 største bedriftene i denne bransjen i BTV, er åtte i Drammen og fem i Skien. Måler vi antall ansatte, er det flest i Skien, med 832 ansatte, mens det er 720 ansatte i Drammen. Sysselsettingen i denne bransjen i Skien er imidlertid konsentrert til ABB. Også GPV Components i Skien er nært knyttet til ABB. I Drammen er det et større antall bedrifter, 33 bedrifter er registrert, mens Skien har 18 bedrifter. Også Horten har et stort antall bedrifter i denne bransjen med 30 bedrifter, men disse er stort sett små og mellomstore, med til sammen 170 ansatte.

Relativ opphopning elektroteknisk

Lokaliseringskvotienten for bransjen i BTV er 2,6. Dette betyr at bransjens andel av samlet privat sysselsetting er 2,6 ganger større enn for Norge. Dette er en relativ høy lokaliseringskvotient når vi anvender dette målet på landsdelsnivå.

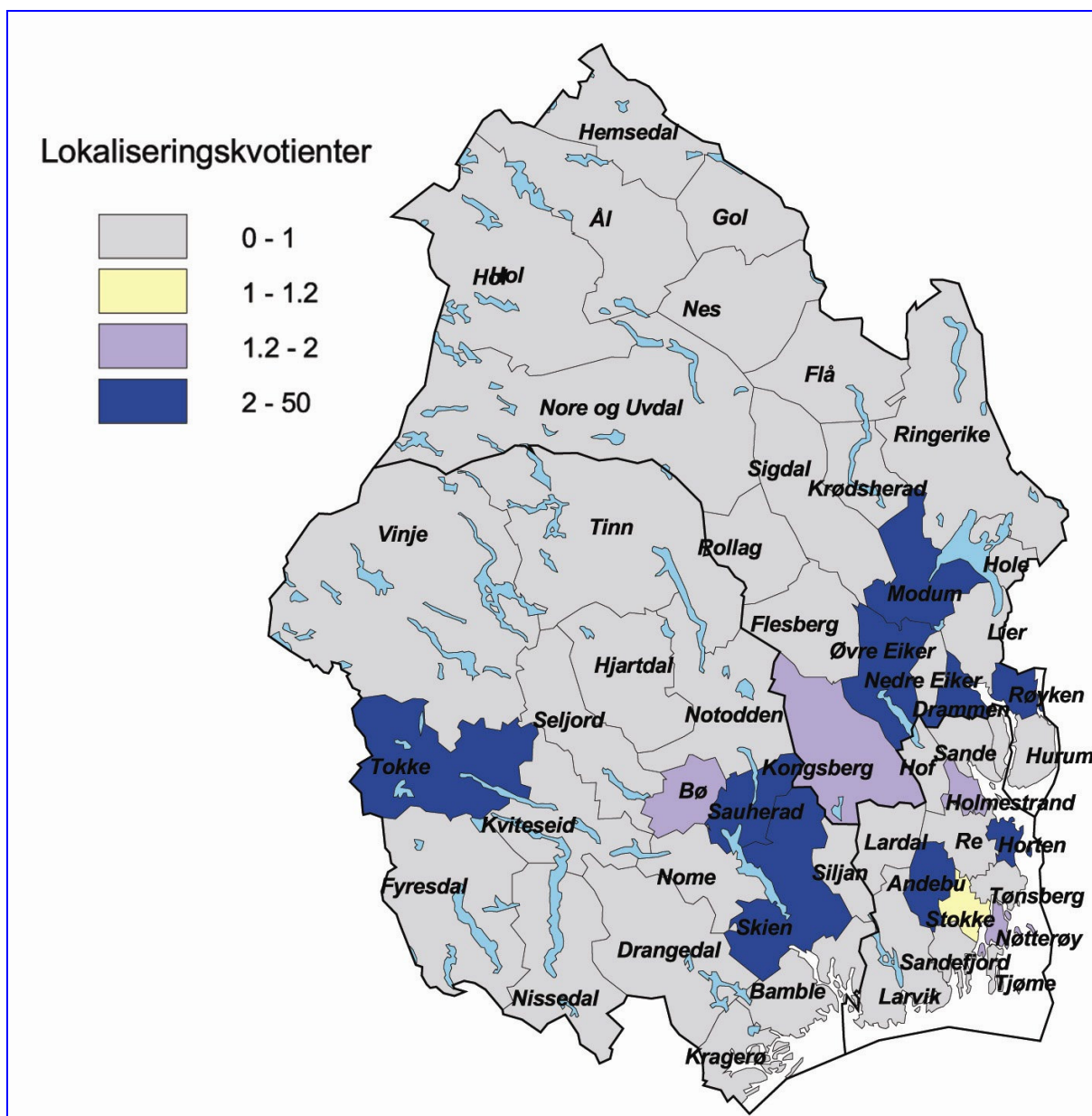
Vi kan også måle lokaliseringskvotienter på kommunenivå:

Tabell 3: Ansatte, lokaliseringskvotienter og antall bedrifter i kommunene i BTV.

Kommune	Ansatte	LK	Antall bedrifter
Tokke	55	24,3	1
Skien	832	12,6	18
Modum	151	9,2	8
Drammen	720	6,2	33
Horten	170	5,5	30
Øvre Eiker	81	5,0	9
Sauherad	18	5,0	1
Røyken	44	3,2	11
Andebu	16	2,6	1
Holmestrand	20	1,6	5
Nøtterøy	21	1,5	6
Kongsberg	71	1,5	6
Bø	11	1,3	1
Stokke	17	1,1	4

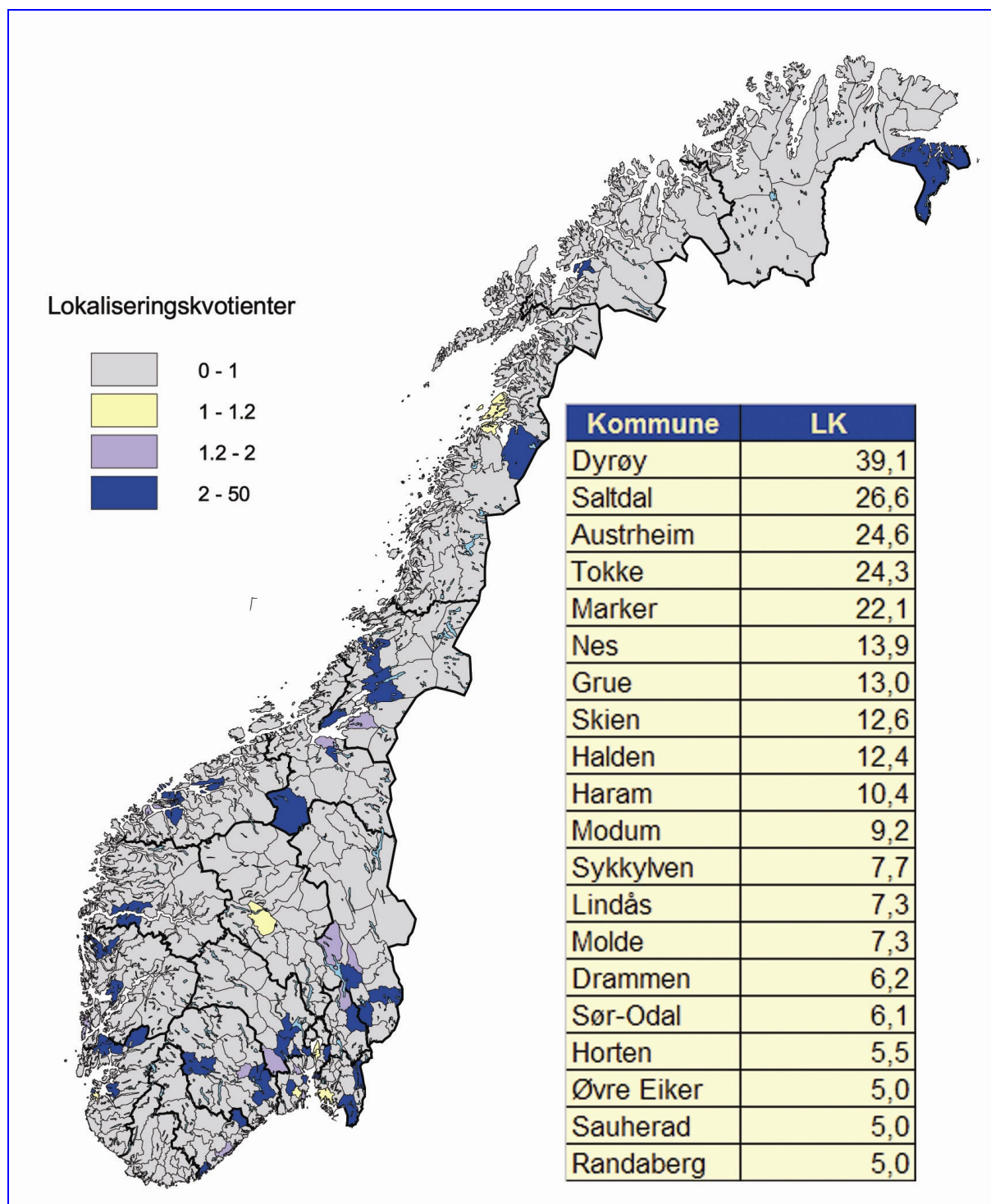
Tokke kommune har den høyeste lokaliseringskvotienten, men dette skyldes kun en bedrift, ABB, som har en avdeling der. Skien har også en høy lokaliseringskvotient, men deretter er det kommunene Modum, Drammen, Horten og Øvre Eiker som har høy lokaliseringskvotient og mange bedrifter i denne bransjen.

Av sysselsettingstallene alene kan det se ut til at Skien er tyngdepunktet. Over 600 av de ansatte i Skien er imidlertid knyttet til ABB. Vi ser også at Drammen har nesten dobbelt så stort antall bedrifter i denne bransjen som Skien.

Figur 4: Lokaliseringskvotienter for bransje 31: Elektroteknisk i kommunene i BTV.

Av kartet kan vi se at Drammen og nabokommunene Modum, Øvre Eiker og Røyken har høy LK i denne bransjen. Ellers i BTV er det fem andre kommuner som har LK over 2 for denne bransjen.

Figur 5: Lokaliseringkvotienter til kommunene i Norge, samt de 20 kommunene med høyest LK. Elektroteknisk.

Det er relativt få kommuner i Norge som har LK over 2 for denne bransjen. På landsbasis er det 39 kommuner som har LK over 2. Av disse er syv i BTV-regionen.

Kvalitative indikatorer

På hjemmesidene til Drammen næringsforening er det en beskrivelse av elektroteknisk industri i Drammensregionen.

Internasjonalisering

ABB er det største foretaket i denne bransjen i BTV, og er et internasjonalt konsern. Draka Kabel As er også eid av et utenlandskonsern, og har en eksportandel på 45 prosent (hjemmesider). De fleste bedriftene i denne bransjen i BTV er internasjonale bedrifter.

Fellestrekk

Fellestrekket mellom bedriftene synes først og fremst å være at de anvender felles teknologi.

Vertikal handel

Krevende kunder

Konkurransen

Samarbeid

Det er dannet et nettverk av bedrifter innenfor elektroteknisk virksomhet – kalt ETV-nettverket. Dette nettverket har 53 medlemsbedrifter. Dette nettverket er relativt ungt, og synes mindre utviklet enn tilsvarende nettverk i de andre klyngene.

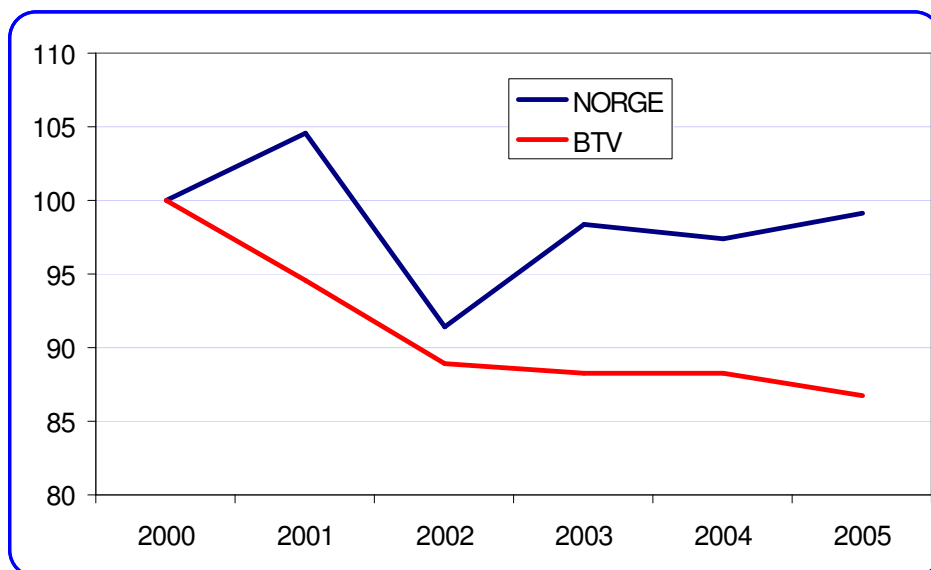
Arbeidsmarked

Spesialiserte tjenester

Tilpasset infrastruktur

Høgskolen i Buskerud, Kongsberg har et treårig bachelorstudium innen elektro og maskin. ETV-nettverket skal gjennomføre en forstudie for å utrede mulighetene til å etablere en kunnskapspark i Drammen, med et forskningsbasert fagmiljø for kunnskapsutvikling og næringsmessig nyskaping innenfor elektroteknisk virksomhet.

Trend- fremtidsutsikter

Figur 6: Antall ansatte, indeksert, i Norge og BTV.

Samlet antall ansatte i denne bransjen på landsbasis har gått litt opp og ned i de siste årene, og er omtrent på samme nivå i 2005 som i 2000. I BTV har antall ansatte gått ned med omtrent 13 prosent. De fleste av de store bedriftene i BTV har redusert antall ansatte i perioden.

Elektronikk, med senter i Vestfold

Avgrensning av elektronikkindustrien

Elektronikkindustrien finner vi spesielt i bransjene 32: Radio, TV og kommunikasjonsutstyr og 33: Produksjon av medisinsk og optisk utstyr.

De største elektronikkbedriftene BTV

Bedrift	Nace	Kommune	Ansatte
KONGSBERG MARITIME AS	33	Horten	513
KONGSBERG MARITIME AS	33	Kongsberg	498
INFINEON TECHNOLOGIES SENSOR AS	33	Horten	275
NORAUTRON AS	32	Horten	206
GE VINGMED ULTRASOUND AS	33	Horten	168
DEN NORSKE HØYTTALERFABRIKK A/S	32	Kragerø	96
SIMRAD HORTEN AS	33	Horten	91
JOTRON ELEKTRONICS AS	32	Larvik	81
ESSILOR NORGE AS	33	Kongsberg	78
PROPARTNER AS	32	Notodden	76
TEKNOLOGISK INSTITUTT AS	33	Kongsberg	73
NORSPACE AS	32	Horten	67
L3 COMMUNICATIONS VALMARINE AS	33	Drammen	66
PARK AIR SYSTEMS AS	33	Horten	58
NETWORK ELECTRONICS ASA	32	Sandefjord	43
MEMSCAP AS	33	Horten	39
ADVANCED MICRO ELECTRONICS AS	32	Horten	39
MICROCOMPONENT AS	32	Horten	39
NORCONTROL IT AS	33	Horten	34
KONGSBERG GRUPPEN ASA	33	Kongsberg	33
MECTRO AS	32	Horten	32
TECK SKOTSELV AS	33	Øvre Eiker	30
SCANA MAR-EL AS	33	Tokke	26
PHONTECH AS	32	Horten	25

Av de 24 bedriftene med 25 ansatte eller flere, er 13 beliggende i Horten. Kongsberg har fire av bedriftene. I hele BTV er det 3140 ansatte i disse bransjene, hvorav 1660 i Horten og 684 i Kongsberg. Antall ansatte i disse bransjene på landsbasis var 10 832 i 2005. BTV har dermed omtrent 30 prosent av antall ansatte i norsk elektronikkindustri, hvorav 16 prosent er i Horten.

Relativ opphopning

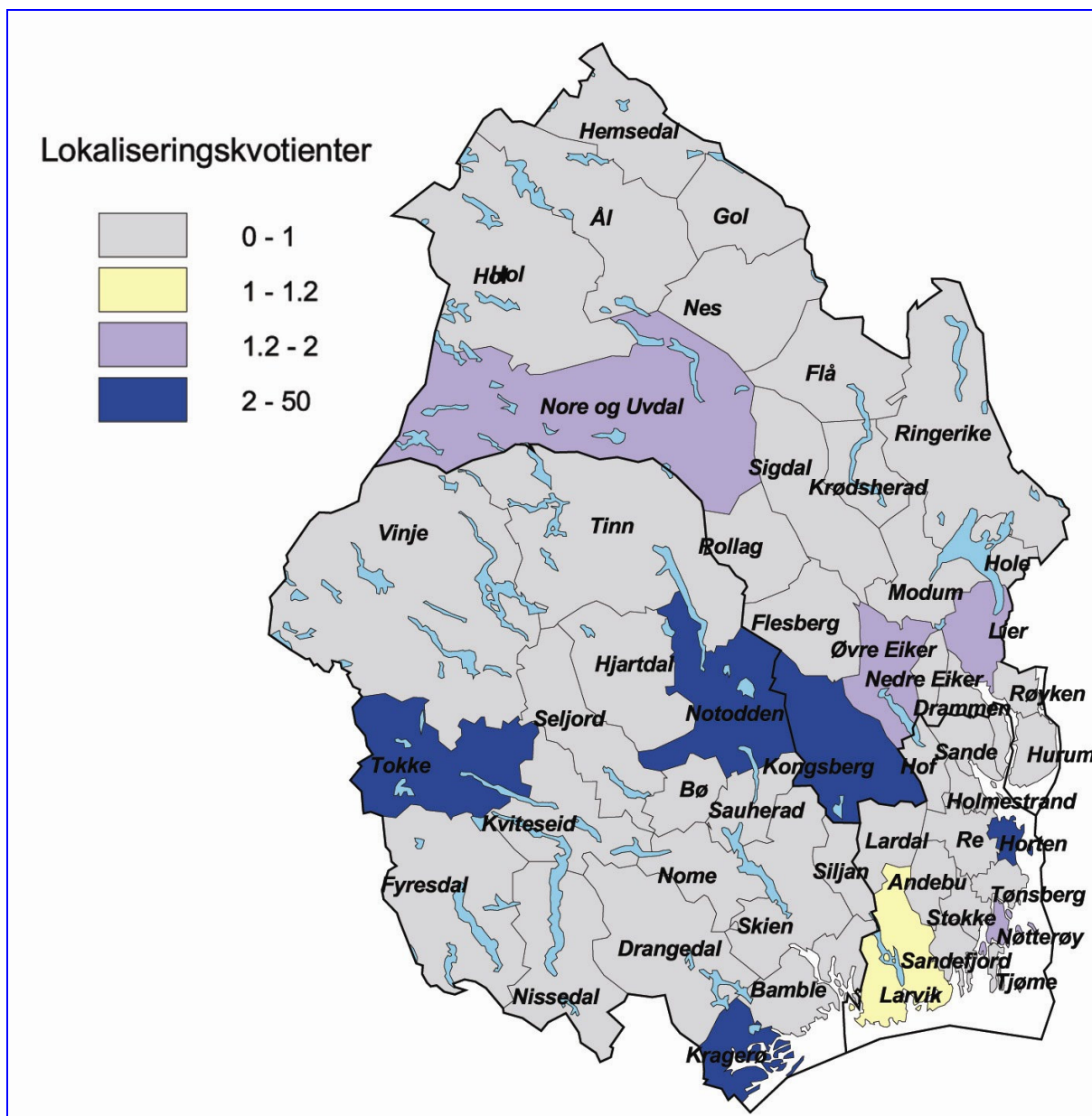
Tabell 4: Ansatte, lokaliseringskvotienter og antall bedrifter i kommunene i BTV.

Kommune	Antall bedrifter	Ansatte 32	Ansatte 33	LK 32	LK 33
Horten	27	434	1226	26,0	43,1
Kongsberg	14	0	684	0,0	15,2
Tokke	2	0	26	0,0	12,5
Kragerø	2	96	0	14,8	0,0
Notodden	4	76	0	9,1	0,0
Nore og Uvdal	1	0	9	0,0	3,0
Øvre Eiker	7	0	30	0,0	2,0
Nøtterøy	9	0	26	0,0	2,0
Lier	13	16	60	0,7	1,6
Larvik	12	82	14	2,6	0,3
Stokke	4	22	0	2,6	0,0
Drammen	37	3	140	0,0	1,3
Sandefjord	17	57	10	1,5	0,2

Tabellen under forsterker bildet av at den elektroniske industrien er sterkt konsentrert til Horten. Horten har LK på henholdsvis 26 og 43,1 for de to bransjene som inngår her.

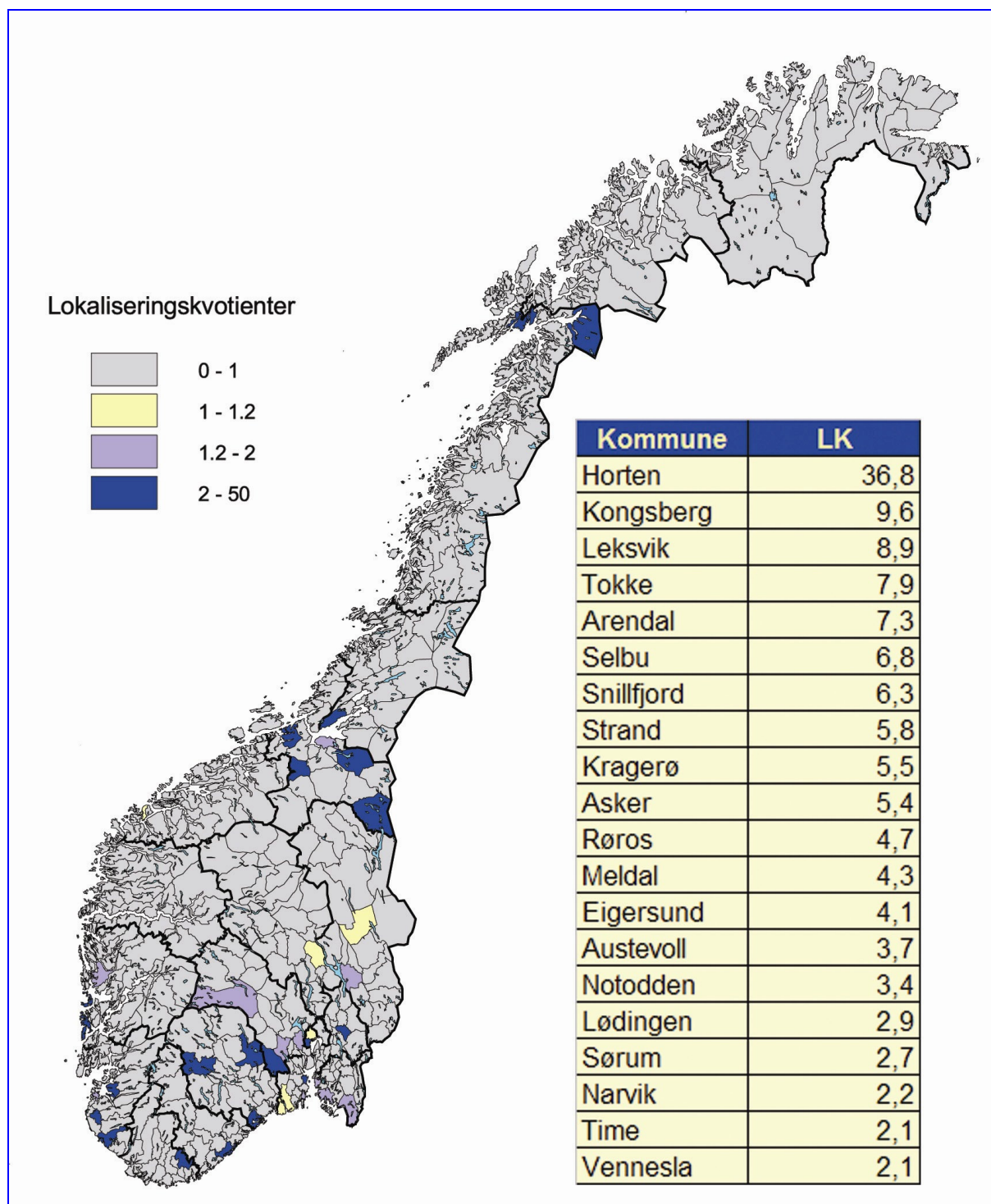
De fleste ansatte i Kongsberg i denne bransjen er i Kongsberg Maritime AS.

Utenfor Horten og Kongsberg er det relativt få ansatte.

Figur 7: Lokaliseringskvotienter for elektronikkindustrien i kommunene i BTV.

Som vi ser av kartet, er det fem kommuner i BTV som har LK større enn 2.

Figur 8: Lokaliseringskvotienter til kommunene i Norge, samt de 20 kommunene med høyest LK. Elektronikkindustri.

Det er relativt få kommuner i Norge som har LK større enn 2 for elektronikkindustrien. Det kommer av at denne bransjen er så sterkt konsentrert til Horten, og delvis Kongsberg.

Av de 20 kommunene med høyest LK for elektronikkindustri, er fem i BTV.

Kvalitative indikatorer

Elektronikk-klyngen i Vestfold er velkjent og er beskrevet flere steder. Blant annet har bedriftene sin egen medlemsorganisasjon "Electronic Coast" med eget nettsted. Elektronikkbedriftene har også vært kjernen i et av Innovasjons Norge sine arenaprogram, og har nå blitt ett av seks "Centres of Expertise" i Norge.

Internasjonalisering

Markedet for de fleste av bedriftene innen elektronikk er i hovedsak internasjonalt. De alle fleste bedriftene er internasjonalt orienterte foretak.

Felles arbeidsmarked

Elektronikkbedriftene har gjennom sin medlemsorganisasjon arbeidet med kompetanseheving, lærlinger og utdanning på videregående, høgskole og doktorgradsnivå. Dermed har bedriftene samlet sett påvirket tilbudssiden av arbeidsmarkedet i positiv grad for sine behov.

Fellestrekk

I følge beskrivelse av klyngen i Stortingsmelding nr. 21 har bedriftene i denne klyngen klare fellestrekk og felles interesser: De utvikler og produserer produkt og løsninger som er basert på mikrosystemteknologi, de utnytter en teknologisk plattform og de er avhengige av det samme avanserte kompetansegrunnlaget.

Vertikal handel

Krevende kunder i området

Bedriftene i klyngen henvender seg til ulike markeder, som f eks bilindustri, helsesektoren og satelittkommunikasjon. Det er få viktige og krevende kunder i regionen.

Konkurransen

Samarbeid

Mikrobedriftene i Vestfold har over flere år hatt et sterkt samarbeid, blant annet gjennom medlemsorganisasjonen "Electronic Coast". Klyngen har også vært et av forprosjektene i det nye programmet "Norwegian Centres of Expertise". Innovasjon Norge har et eget arenaprosjekt for elektronikkindustrien i Vestfold og Buskerud.

Arbeidsmarked

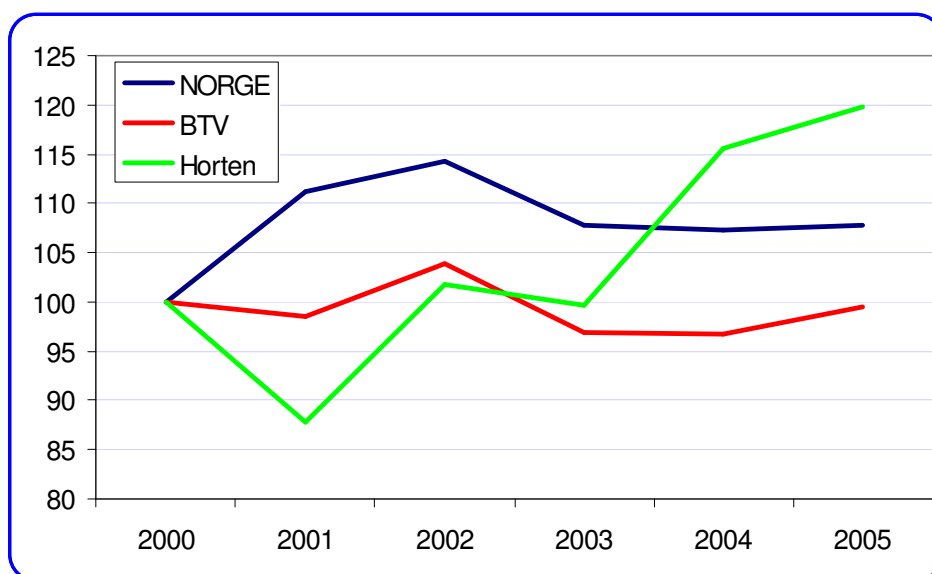
Bedriftene i denne klyngen etterspør i stor grad personell med samme kompetanse. Her har Høgskolen i Vestfold forsterket innsatsen på fagområdet mikroelektronikk, og tilbyr utdanning på doktorgradsnivå. Bedriftene har også en ordning med utleie av personell mellom bedriftene for å motvirke problemer med sesongvariasjoner i de ulike markedene.

Spesialiserte tjenester

Tilpasset infrastruktur

Elektronikkindustrien har hatt sterk påvirkning på Høgskolen i Vestfold, og studietilbudet her har i stor grad blitt tilpasset behovene til klyngen.

Trend- fremtidsutsikter

Figur 9: Antall ansatte, idektert, i Nace 32 og 33.

Antall ansatte i elektronikkbransjen har økt litt på landsbasis, men har stått stille i BTV. Elektronikkindustrien i Horten har imidlertid hatt sterk vekst i perioden, på bekostning av Kongsberg.

Tabell 5: Omtale av elektronikk-klyngen på IN sine hjemmesider.

NCE Microsystems Horten

NCE Microsystems er resultatet av en langsiktig satsning på mikroteknologi i Vestfold. Dette har blant annet resultert i et spennende miljø hvor mikroteknologibedriftene, sammen med Høgskolen i Vestfold, har bygd opp et nært samarbeid. Dette har resultert i rekke felles FoU-prosjekter, samt et unikt utdanningstilbud på Master og dr. grads nivå innen mikrosystemteknologi på Høgskolen i Vestfold. Mikroteknologibedriftene og Høgskolen i Vestfold er hovedaktører i den nasjonale satsingen innen mikroteknologi, og har samarbeid med bl.a. til Sintef-Gruppen, Universitetet i Oslo, Norges Teknisk Naturvitenskaplige Universitet (NTNU) og en rekke kompetansemiljøer internasjonalt.

Statusen som et Norwegian Centre of Expertise vil gi den sterke mikroteknologisatsingen i regionen mulighet for å løfte miljøet fra å være et nasjonalt kompetanse- og kommersialiseringsmiljø for mikrosystemteknologi til å bli en sterk og profilert internasjonal aktør.

NCE prosjektet vil gi grunnlag for ytterligere internasjonalisering, økt teknologisk innovasjon og konkurransekraft, og forsterket vekst. Veksten vil foregå både ved økt omsetning i eksisterende bedrifter og ved nyetableringer av bedrifter med betydelig internasjonalt potensial. Forretningsområdet er svært kompetansekrevede og det legges sterk vekt på samhandling mellom aktørene for å øke og utnytte kompetansen optimalt.

Bedriftene i klyngen består av den delen av IKT-miljøet i Vestfold som har mikroteknologi som grunnlag for sin virksomhet og andre aktører med tilknytning til dette IKT-miljøet i Buskerud og Telemark. Andre aktører innbefatter miljøer på samme fagområde i BTV-området (Buskerud, Telemark, Vestfold) og Oslo-regionen, samt systembedrifter som anvender mikroteknologi for å oppnå forbedringer i sine produkter.

Bedriftene i klyngen har en ledende rolle som det viktigste kommersielle miljøet for mikrosystemteknologi og et av de viktigste for elektronikk/IKT i Norge. Flertallet av bedriftene i klyngen er internasjonalt ledende på sine produktområder. De besitter ledende markeds, kommersialiserings-, produksjons- og teknologikompetanse innen sine nisjeområder. Kommersialiseringen skjer gjennom salg til krevende store internasjonale kunder.

Klyngens fokuseringsområde er rettet mot miniatyrisering av IKT-system, mikrosystemer og anvendelse av mikro-nanoteknologi (MNT). Mikrosystemer er små produkter som anvender MNT og systemteknologier der mikrosensorer, mikroelektronikk og mikroaktuatorer integreres. Dette er av verdens raskest voksende og mest konkurranseutsatte industribaserte markedssegmenter i dag.

Partnerskapet er formet rundt 13 industribedrifter. Nettverket rundt disse består av utviklings- og forskningsmiljøer, innovasjonsaktører, offentlige myndigheter og finansielle interesser. Bedrifter: Infineon Technologies SensoNor as, ame as, Ignis Photonyx as, Memscap as, Norspace as, GE Vingmed Ultrasound as, Kongsberg Maritime as, Jotron as, Technodisplay as, Microcomponent as, Techni as, OSWO as, EMG Noratron as. F&U og innovasjonsaktører: Høgskolen i Vestfold – Institutt for mikrosystemteknologi og ”Regional Innovasjon”, Microtech Innovation as (MTI), Electronic Coast nettverket (EC), Sintef IKT. Offentlige aktører: Horten kommune, Tønsberg kommune, Vestfold fylkeskommune, Regionrådet for Buskerud-Telemark-Vestfold (BTV). Finansaktører: DNB NOR

Systems Engineering med senter i Kongsberg

Det sterke verkstedindustrialmiljøet i Kongsberg er også vel kjent. Dette bedriftsmiljøet er kjernen i ett av seks "Centres of Expertise".

Avgrensning av klyngen

I den statistiske analysen har vi her tatt med bedrifter i næringsgruppe 29: Produksjon av maskiner, 34: Produksjon av motorkjøretøy, og 35: Produksjon av transportmidler. Her vil det definitivt være bedrifter fra andre bransjer, spesielt konsulenttjenester, som burde vært med, men disse er vanskelig å fange opp i registrene.

De største verkstedindustribedriftene i BTV

Navn bedrift	ANSATTE	Kommune	Nace 2 txt
Kongsberg Defence & Aerospace as	878	Kongsberg	Produksjon av maskiner
Fmc Kongsberg Subsea as	688	Kongsberg	Produksjon av transportmidler
Volvo Aero Norge as	450	Kongsberg	Produksjon av transportmidler
Kongsberg Automotive as	300	Kongsberg	Produksjon av motorkjøretøy
Aker Kværner Subsea as	291	Lier	Produksjon av maskiner
Kongsberg Protech as	202	Kongsberg	Produksjon av maskiner
Framnæs Installasjon as	187	Sandefjord	Produksjon av transportmidler
Defa as	180	Nes	Produksjon av motorkjøretøy
Kongsberg Automotive as	152	Kongsberg	Produksjon av motorkjøretøy
Grenland Offshore as	121	Nøtterøy	Produksjon av transportmidler
Brevik Elektro as	119	Bamble	Produksjon av transportmidler
Kongsberg Automotive as	110	Rollag	Produksjon av motorkjøretøy
Brevik Construction as	105	Porsgrunn	Produksjon av transportmidler
Grenland Offshore as	105	Bamble	Produksjon av transportmidler
Nordisk Aviation Products as	92	Holmestrand	Produksjon av motorkjøretøy
Oso as	91	Øvre Eiker	Produksjon av maskiner
Dresser Rand as	90	Kongsberg	Produksjon av maskiner
Danfoss esco as	87	Kongsberg	Produksjon av maskiner
Adecco Marine Weld as	78	Sandefjord	Produksjon av transportmidler
Tomra Production as	78	Lier	Produksjon av maskiner
Esko Graphics Kongsberg as	74	Kongsberg	Produksjon av maskiner
Fmc Kongsberg Metering as	74	Kongsberg	Produksjon av transportmidler
Hand Pro as	74	Ringerike	Produksjon av transportmidler
Adax as	73	Svelvik	Produksjon av maskiner

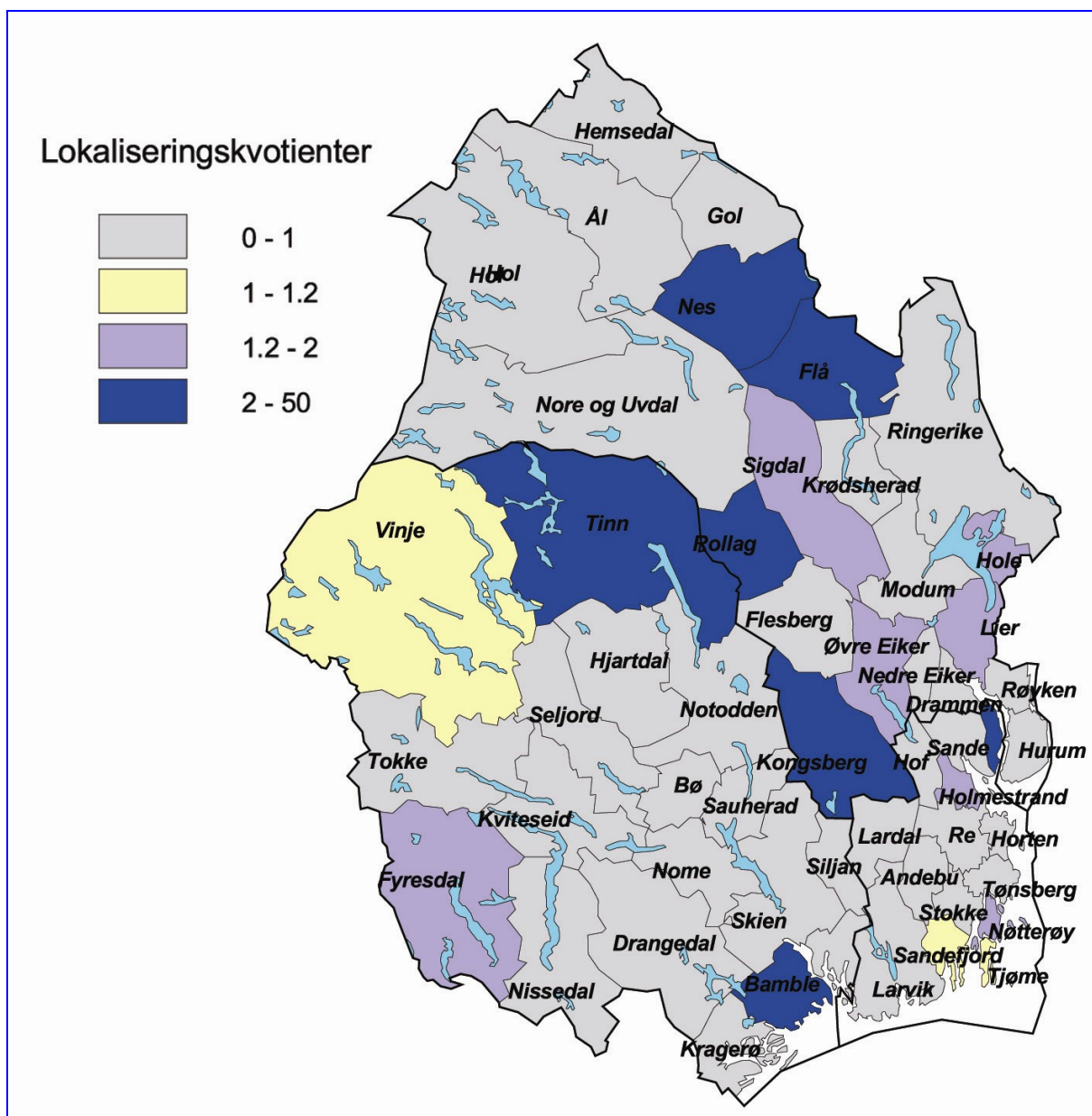
10 av de 24 største bedriftene i disse bransjene er i Kongsberg.

Relativ opphopning

Tabell 6: Ansatte, lokaliseringskvotienter og antall bedrifter i kommunene i BTV.

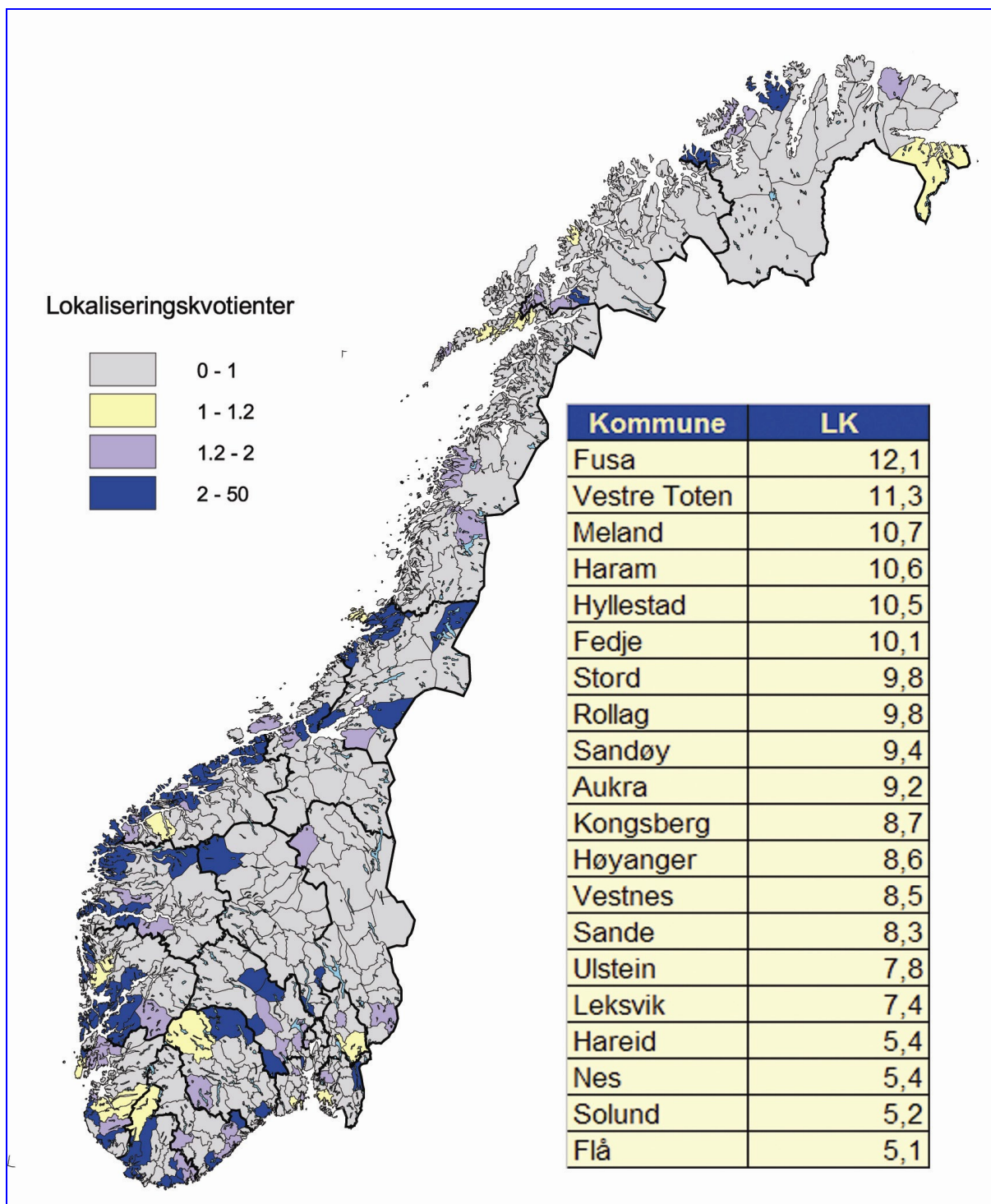
Navn	Ansatte	LK	Antall bedrifter
Rollag	110	9,8	3
Kongsberg	3151	8,7	42
Nes	184	5,4	6
Flå	33	5,1	2
Svelvik	139	4,7	16
Bamble	344	2,7	47
Tinn	145	2,3	14
Hole	74	2,0	11
Nøtterøy	205	2,0	23
Fyresdal	17	1,8	4
Sigdal	51	1,7	16
Lier	515	1,7	41
Holmestrand	123	1,3	17
Øvre Eiker	155	1,3	36
Sandefjord	580	1,1	75
Tjøme	20	1,1	16
Vinje	29	1,0	13
Siljan	6	1,0	6
Tokke	16	1,0	6

Rollag har høyest LK for disse bransjene, men er en liten kommune. I absolutte tall er Kongsberg dominerende, men 3131 ansatte. Kongsberg har også høy LK, med en konsentrasjon av privat sysselsetting i disse bransjene som er 8,7 ganger høyere enn landsgjennomsnittet.

Figur 10: Lokaliseringskvotienter for bransjene 29, 34 og 35 (NACE) i kommunene i BTV.

Det er syv kommuner i BTV som har LK høyere enn 2.

Figur 11: Lokaliseringskvotienter til kommunene i Norge, samt de 20 kommunene med høyest LK. Bransjene 29, 34 og 35.

Av 20 kommuner med høyest LK i disse bransjene er fire i BTV. Ellers er det ganske mange andre kommuner i landet med mye industri i de samme bransjene.

Kvalitative indikatorer

Internasjonalisering

Bedriftene i denne klyngen er i stor grad internasjonale. Det er flere eksempler på internasjonale eierstrukturer, og eksportandelen er anslått til 60 prosent.

Fellestrekk

”Systems engineering” er det begrepet klyngen selv har brukt for å beskrive hva som binder dem sammen. Dette er hvordan man skal kombinere flere ulike høyteknologier til avanserte produkter og systemer.

Vertikal handel

Krevende kunder

De fleste av de krevende og viktige kundene er utenfor regionen.

Konkurransen

Samarbeid

Det er flere forskjellige nettverk, både formelle og uformelle. Dette har gitt grunnlaget for at Kongsbergmiljøet har blitt Center of Expertise.

Arbeidsmarked

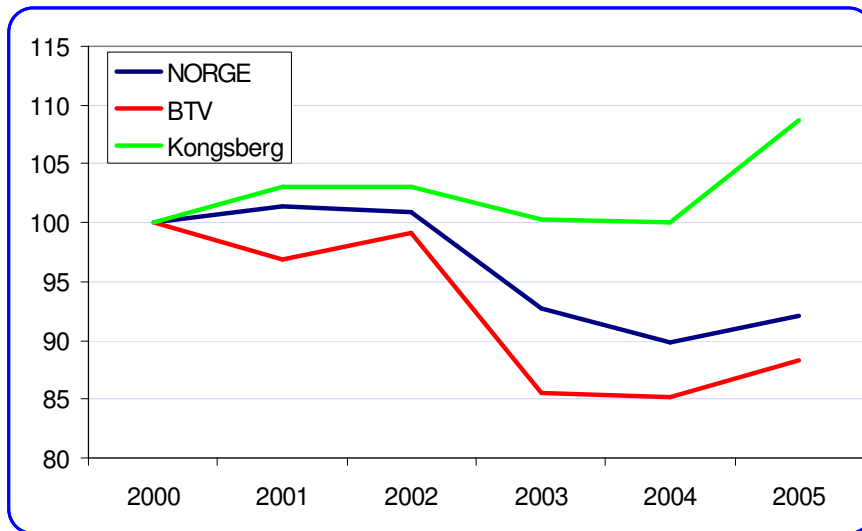
Denne klyngen er stor og tung, med over 3000 ansatte i Kongsberg. Det er grunn til å tro at dette har dannet grunnlaget for et tilpasset arbeidsmarked for klyngen.

Spesialiserte tjenester

Tilpasset infrastruktur

Høgskolen i Buskerud jobber i nær tilknytning til bedriftene i denne klyngen. Det er også offentlige forskningsinstitusjoner i regionen.

Trend- fremtidsutsikter

Figur 12: Antall ansatte, indeksert, i bransjene 29, 34 og 35.

Antall ansatte på landsbasis falt fram til 2003, og deretter har sysselsettingen økt litt. I BTV har utviklingen vært litt dårligere enn for Norge. I Kongsberg har antall ansatte i disse bransjene økt i perioden. Utviklingen i Kongsberg har dermed vært langt mer positiv enn i landet for øvrig.

Tabell 7: Omtale av klyngen på hjemmesidene til Innovasjon Norge.

NCE Systems Engineering Kongsberg

Norwegian Centre of Expertise (NCE) Kongsberg skal bidra til å sikre konkurransedyktige vekstvilkår for kunnskapsindustri i Kongsberg, med målsetting om 1-2 nye industrilokomotiv og en underskog av nye vekstbedrifter samt en dobling av klyngens industrielle omsetning over en 10-års periode. Klyngens felles mål er å styrke norske teknologibedrifter som ikke er råvarebasert, samt å videreutvikle posisjonen som landets mest attraktive lokaliseringssted for internasjonal kunnskapsindustri.

Kongsbergklyngen består i dag av mer enn 110 kunnskapsbedrifter, hvorav flere er globalt ledende innen krevende bransjer som undervannsteknologi, offshore, maritim, bilindustri, flyindustri, forsvar og romfart. Mange av kjernebedriftene har sprunget ut av tidligere sivile divisjoner ved Kongsberg Våpenfabrikk (KV) etter 1987.

Kongsbergklyngen har skapt ny industri og verdiskaping utelukkende ved bruk av hjernekraft, kompetanse og samarbeidsløsninger. Klyngen er ledende i Norge med å industrialisere større teknologiske nyvinninger og oppnå verdensledende markedsposisjoner. Men det er ingen selvfølge at veksten fortsetter i Kongsberg. Kongsbergbedriftene går nå inn i en ny epoke hvor ansvaret for samarbeidskulturen og de tette nettverkene overlates til en ny generasjon ansatte, ledere og innovatører. Den gode dynamikken i Kongsberg blir mer krevende å opprettholde gjennom generasjonsskiftet. Samtidig blir den viktigere i en tid med sterkere global konkurranse om tilgang til kompetanse og kapital.

NCE Kongsberg skal kartlegge og studere klyngens vekstdynamikk som modell for norsk industriutvikling. Gjennom en strategi- og visjonsprosess for kartlegging og deling av kunnskap, skal bedrifter, academia og myndigheter bygge felles forståelse og mål for attraksjon og vekst i klyngen. Kunnskapen om hvordan norske kompetansemiljø kan vinne i global konkurranse skal deles og operasjonaliseres i utviklingsstrategier for eksisterende og nye vekstbedrifter.

Nordens første studietilbud på mastergrads nivå innen Systems Engineering skal etableres ved Høgskolen i Buskerud i samarbeid med ledende amerikansk universitet og næringslivet.

Klyngens bedrifter omfatter Kongsberg Gruppen, Kongsberg Automotive, FMC Technologies, Volvo Aero Norge, Dresser Rand, Esko Graphics, Kongsberg Devotek, Kongsberg Airport Systems og Argos Control. Eierstrukturene er både nasjonale og internasjonale og klyngen er representert med egne selskap i 30 land. Disse internasjonale, kommersielle nettverkene skal utnyttes til å internasjonalisere nye bedrifter.

Vinterturisme, med senter i Hallingdal

Avgrensning av reiselivsklyngen

Reiselivsnæringen lar seg delvis avgrense med bransjekoder. Her har vi tatt med bransje 55: Hotell og restaurant, og 923: Annen underholdningsvirksomhet, 926: Sport og Idrett og 927: Annen fritidsvirksomhet.

I den kvantitative analysen har vi ikke muligheter for å skille mellom vinterturisme og annen turisme.

De største reiselivsbedriftene i BTV

Bedrift	ANSATTE	Nace3s	Kommune	Region
Brunstad Training & Resources as	183	552	Stokke	9K Vestfold
Quality Spa & Resort Holmsbu as	173	551	Hurum	Drammensregionen
Quality Hotel Tønsberg as	131	551	Tønsberg	9K Vestfold
Dr. Holms Hotel as	131	551	Hol	Hallingdal
Sundvolden Hotel a/s	107	551	Hole	Ringerike/Hole
Rica Park Hotel	106	551	Sandefjord	Sandefjord/Larvik
Highland Hotel as	92	551	Hol	Hallingdal
First Hotel Ambassadeur	92	551	Drammen	Drammensregionen
Klækken Hotell ans	89	551	Ringerike	Ringerike/Hole
Hemsedal Skisenter as	88	926	Hemsedal	Hallingdal
Bardøla Høyfjellshotell as	85	551	Hol	Hallingdal
Lace Holding as	83	553	Horten	9K Vestfold
Jarlsberg Travbane	82	926	Tønsberg	9K Vestfold
Hemsedal Fjellandsby as	78	552	Hemsedal	Hallingdal
Quality Hotel Grand as	74	551	Kongsberg	Kongsbergregionen
Storefjell Resort Hotell	70	551	Gol	Hallingdal
Alfred	69	553	Ringerike	Ringerike/Hole
Quality Straand Hotel as	68	551	Kviteseid	Vest-Telemark
Rica Klubben Hotel	65	551	Tønsberg	9K Vestfold
Pers as	56	551	Gol	Hallingdal
Telemark Toto as	55	926	Skien	Grenland
Tyrifjord Hotell	53	551	Modum	Midt fylket
Esmeralda as	52	553	Tønsberg	9K Vestfold
Cosmopolitan as	51	553	Drammen	Drammensregionen

Tallene for antall ansatte i reiselivsbransjen er svært usikre, på grunn av de store sesongvariasjonene i mange virksomheter. Her er tallene tatt fra BoF, og tidspunktet for innhenting er tredje kvartal. Dette er utenfor både sommer- og vintersesong, og antall ansatte i høysesonger vil være vesentlig større enn disse tallene.

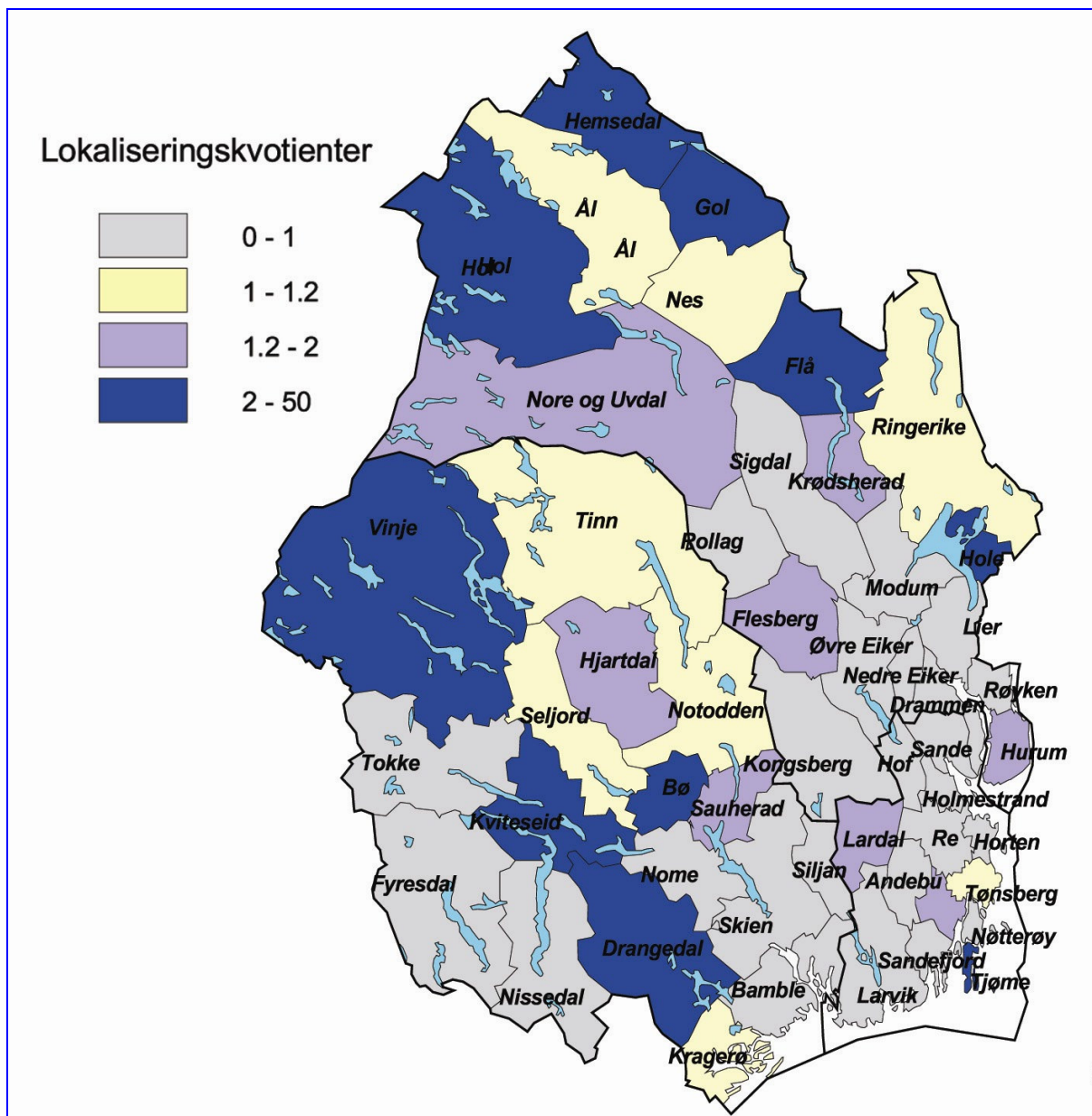
Likevel ser vi at syv av de største virksomhetene er i Hallingdal.

Relativ opphopning

Tabell 8: Ansatte, lokaliseringskvotienter og antall bedrifter i kommunene i BTV.

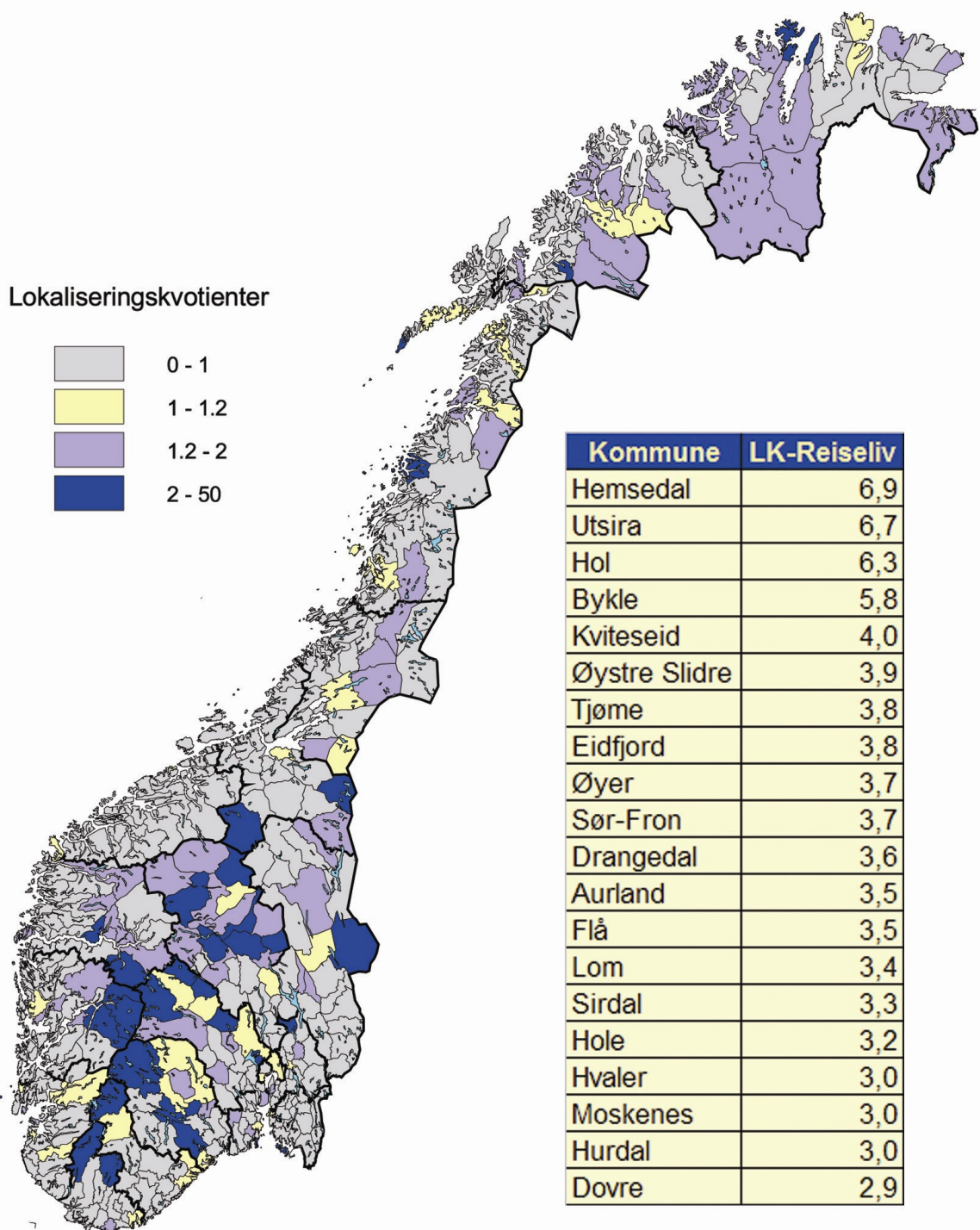
Navn	Ansatte	LK	Antall bedrifter
Hemsedal	317	6,9	73
Hol	577	6,3	128
Kviteseid	151	4,0	32
Tjøme	120	3,8	61
Drangedal	111	3,6	24
Flå	37	3,5	10
Hole	199	3,2	47
Vinje	125	2,7	81
Gol	287	2,2	74
Bø	219	2,2	90
Hurum	216	1,9	63
Flesberg	44	1,9	19
Krødsherad	62	1,8	30
Hjartdal	21	1,7	11
Sauherad	69	1,6	37
Lardal	42	1,6	20
Stokke	278	1,4	76
Nore og Uvdal	57	1,4	29
Notodden	225	1,2	116
Tønsberg	1192	1,2	372
Ringerike	571	1,1	233
Kragerø	162	1,1	112
Ål	87	1,1	72
Nes	61	1,1	51

Hemsedal og Hol er de kommunene i BTV som har størst opphopning av reiselivsbedrifter. Her er tettheten av reiselivsvirksomheten henholdsvis 6,9 og 6,3 ganger større enn landsgjennomsnittet. Kviteseid og Drangedal er andre kommuner som også har relativt stor reiselivsaktivitet, og samtidig er typiske vinterdestinasjoner.

Figur 13: Lokaliseringskvotienter for reiselivsbransjene i kommunene i BTV.

Det er mange kommuner i BTV med LK høyere enn 2. Det framgår også av kartet at reiselivet er en typisk distriktsnæring.

Figur 14: Lokaliseringskvotienter til kommunene i Norge, samt de 20 kommunene med høyest LK. Reiselivsbransjene.

Hemsedal er den kommunen i landet som har høyest LK for reiselivsnæringene, med Hol på tredjeplass. At Utsira kommer så høyt opp er mer en kuriositet, ettersom dette er landets minste kommune med 207 innbyggere.

Syv av de 20 kommunene med høyest LK for reiselivsnæringene er i BTV.

Kvalitative indikatorer

Internasjonalisering

Reiselivsnæringen har en vesentlig andel av utenlandske kunder. Næringen er imidlertid i sin natur med stedbunden og kanskje mindre internasjonal enn f eks prosessindustri og elektronikkindustri. Det er likevel en del eksempler på økende internasjonalisering, blant annet har flere større turistanlegg fått utenlandske eiere de siste årene, som f eks Gautefall i Drangedal, og Bø Sommarland.

Fellestrekk

Det er stor grad av felles trekk mellom bedrifter i reiselivsnæringen. De lever av de samme kundene, og danner til sammen et helhetlig opplevelsestilbud til turister.

Vertikal handel

Krevende kunder

Kundene til reiselivsnæringen er konsumenter. De andre klyngene har stort sett bedriftskunder.

Konkurransen

Det er nok større intern konkurranse mellom bedriftene i reiselivsnæringen enn i de andre klyngene. Hotellene innenfor samme destinasjon konkurrerer direkte med hverandre, og det er skarp konkurranse mellom de ulike destinasjonene.

Samarbeid

Det er et utstrakt samarbeid mellom bedriftene innenfor de ulike destinasjonene. Vinterdestinasjonene har ett visst samarbeid, blant annet gjennom arenaprosjektet ”innovativ fjellturisme”.

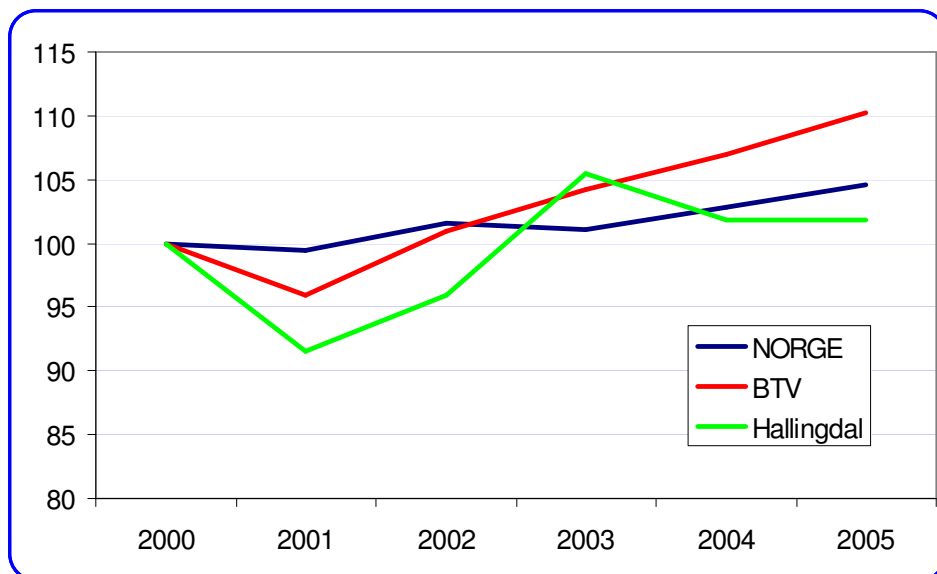
Arbeidsmarked

Spesialiserte tjenester

Tilpasset infrastruktur

Infrastrukturen til reiselivsnæringene er i stor grad lokal natur. For vinterdestinasjonene er også infrastruktur som skiheiser, løyper etc viktig. Reiselivsnæringen synes å være mindre opptatt av forbindelser med kompetansemiljø som høgskoler og forskningsinstitutter. Dette kan ha sammenheng med at næringen er lite teknologiintensiv.

Trend- fremtidsutsikter

Figur 15: Antall ansatte, indeksert, i reiselivsbransjene.

Reiselivsnæringene har hatt vekst i antall ansatte de siste årene, selv om veksten har vært relativt beskjeden. Reiselivsnæringene i BTV har hatt sterkere vekst enn på landsbasis. Hallingdal, som er den sterkeste reiselivsregionene i BTV har imidlertid en utvikling som er dårligere enn landsgjennomsnittet.

Miljø og Energiteknologi

Avgrensning av miljø og energiteknologi

Dette er et kluster som det er vanskelig å avgrense bransjemessig. Teknologisk spenner bedriftene over et spekter av virksomheter: Energiøkonomisering, begrensning av vann og luftforurensing, miljøvennlig

produksjonsteknologi, avfallshåndtering og resirkulering, ren transport og miljøovervåking. Dels består bransjen av industribedrifter som produserer utstyr, og dels er det snakk om spesialiserte konsulent eller engineeringstjenester. Det er dermed ikke mulig i identifisere disse bedriftene gjennom bransjekoder.

I tabellen til høyre er medlemsbedriftene i Green Partner Norway listet opp. Hovedtyngden av bedriftene er i Grenland, men det er også bedrifter fra andre landsdeler.

Her kan en se at en også trekker inn prosessindustribedrifter. De miljøteknologiske bedriftene er nært knyttet til prosessindustrien, som er en viktig og krevende kunde.

Tabell 9: Medlemsbedrifter i Green Partner Norway.

Aaltvedt betong AS					
Alcym AS					
AnoxKaldnes AS					
Aqua Guardian AS					
Bamble Bruk AS					
BiOro Consult					
BioTek AS					
Biovac AS					
Ecorisk Finance AS					
EMT Research ASA					
Environ Consulting ANS					
Eramet Norway AS					
Geoenergi AS					
Grenland Group					
Grenland Havnevesen					
Hydro Konsern Forskningscenter					
Hydro Production Partner AS					
Infratech AS					
IsoEta					
Kamas AS					
M-I Epcon AS					
Miljø Teknologi AS					
Miljøbil Grenland AS					
Miljøpark Grenland AS					
NETT-Gruppen					
Norsk Gjenvinning					
Owec Tower AS					
Oxum Containerservice A/S					
SAAS System AS					
Sinus Motor Concept AS					
Sonton Teknologi AS					
SustainTech AS					
Sweco Grøner AS					
Waterment AS					
Yara Industrial, Forretningsutvikling Miljø					

Kvalitative indikatorer

Internasjonalisering

De miljøteknologiske bedriftene er ofte små og mellomstore bedrifter. Det er antakelig lavere grad av internasjonalisering enn i de andre klyngene.

Fellestrekk

Bedriftene er nokså forskjellige, både med hensyn til teknologi og markeder.

Vertikal handel

Dersom en regner energiselskap og prosessindustri med i klyngen er det utstrakt vertikal handel, og etablerte kunde/leverandør-forhold.

Krevende kunder

Prosessindustrien har vært en drivkraft, som en krevende og kapitalsterk kunde i Grenland. Viktige prosessindustribedrifter er Norsk Hydro, Borealis (tidligere Statoil), Norcem, Norske Skog m fl. Skagerak Energi er en annen krevende kunde, som i det siste har markert seg gjennom å søke konsesjon for gasskraftverk.

Konkurransen

Ettersom bedriftene spenner over et ganske vidt spekter av produkter, tjenester og markeder er det liten intern konkurranse.

Samarbeid

Det eksisterer flere formelle nettverk mellom bedriftene. Green Partner er en medlemsorganisasjon med 35 medlemmer. De fleste medlemmene er i Grenlandsområdet, men det er også medlemmer utenfor regionen.

Arbeidsmarked

Spesialiserte tjenester

En del av bedriftene i denne klyngen kan betraktes som spesialiserte tjenesteleverandører til prosessindustrien.

Tilpasset infrastruktur

Bedriftene i Grenland drar i økende grad nytte av Høgskolen i Telemark, teknologiske fag. Høgskolen har i løpet av de siste årene lagt en ny fag- og forskningsstrategi som er mer næringsrettet, med blant annet eget doktorgradsstudium innenfor miljø- og energifeltet.

Trend- fremtidsutsikter

I følge Green Partner har bedriftene i dette nettverket stor vekstambisjoner. I en survey som nettopp har blitt utført, planlegger bedriftene en vekst som vil gi en dobling av samlet omsetning de neste tre årene.